

לחזור למגילת העצמאות

הגותו של אליעזר שביד: מחשבה יהודית
ומציאות ישראלית

ראובן גרבר

מאמר זה נועד להפנות תשומת לב להגות הציונית-ישראלית של אליעזר שביד, מגדולי החוקרים וההוגים של זמננו. כתביו מיוסדים על אותם האידאלים המרכזיים במגילת העצמאות. גשר רעיוני זה נעוץ עמוק במחשבה היהודית לדורותיה, ובמציאות הישראלית.

* המדינה היהודית במבחני הגשמתה: תחיית הציונות התרבותית-חברתית, הספרייה הציונית, תשע"ב 2012; נורמות הקיום של העם היהודי בזמן החדש: מסכת פילוסופית-הלכתית, הקיבוץ המאוחד, תשע"ג 2013; לבירור רעיונו של אהרון דוד גורדון מיסודו, ירושלים, מוסד ביאליק, תשע"ד 2014.

ד"ר ראובן גרבר, מרצה לחינוך במכללת דוד ילין ובסמינר לוינסקי; פרסם ספרים, ובהם על הרב יצחק הכהן קוק.

זהו גשר בין האידיאולוגיה הפילוסופית – זאת הקיימת בחברה מול זאת הרצויה – לבין תוצאותיה בממד הפוליטי. משמע, הקיום המדיני המשברי והעכשווי בישראל ובחלק מארצות המערב, בהשוואה למצב מדיני טוב יותר שהיה בישראל, ונמצא כעת בחלק שונה של מדינות אירופה, כיום. אדגיש, שגם חזון רוחני הוא גורם חשוב לגבי קיומה של מדינת ישראל, המקרב או מרחיק אותנו מייעודו הלאומי של עמנו.

שני חזונות

לנוכח המשבר בחברה הישראלית הולכת ומתחזקת הכמיהה הלאומית והדתית לסמל של ריבונות על הר הבית. לנוכח חזון מבעית זה, אשר בעיני רבים עלול להביא להקרבת השאיפה הציונית ואולי אף להשמדת מדינת ישראל, חובה להציב חזון מנוגד ומיטיב, חזון של ייעוד לאומי שידבר אל לבו של העם כיוון שמקורו במורשתו: "הן חסד חפצתי ולא זבח." זהו חזון ישן-חדש של "תיקון עולם" בשפה הדתית ושל "עם-אדם", בלשונו של אהרון דוד גורדון, וגם חזון יהודי-דמוקרטי של גאולה מוסרית הדרגתית מהמשבר הקיים, לאורה של מגילת העצמאות.

הציונות הציבה שני חזונות, זה לפני זה: האחד גשמי, השיבה לארץ-ישראל ובניין מדינת לאום יהודית-דמוקרטית, והשני מוסרי-רוחני, בניין חברת מופת אשר תהא מושתתת "על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונם של נביאי ישראל" (ליבת מגילת העצמאות). הציונות, הודות להוגיה הדגולים, ראתה במוסר האנושי את תכלית המפעל הציוני. החזון של מקים המדינה, דוד בן-גוריון להיות "אור לגויים", הוא המקבילה החילונית לחזונו של הראי"ה קוק בדבר אורות הקודש הנוצרים בשילוב שבין המאמינים באדם (ההומניזם), המאמינים בלאום (הציונות) והמאמינים בדת (אורות יז). חזון חברת-לאומי זה, אשר לאורו שילבו הציונים החילונים והציונים הדתיים את מאווייהם וכוחם, הביא את מדינת ישראל הצעירה להישגיה במלחמת הקוממיות ובבניין המדינה: בהקמת מערכת חינוך (הכותב למד בשנות החמישים בבית דירות ישן שהוסב לבית ספר), ביצירת תשתית כלכלית, משפטית, צבאית, בפיתוח המדע והטכנולוגיה ובקליטת עלייה גדולה מארצות ערב. אחד משיאי ההתעצמות הלאומית היה הניצחון במלחמת ששת הימים, אך באופן דיאלקטי, דווקא ניצחון גדול זה עורר את החמדנות הלאומית. במגזר

החילוני המירה הגישה הכלכלית הנאו-קפיטליסטית את הסוציאל-דמוקרטיה; ובמגזר הדתי, המשיחיות של גוש אמונים, המירה את הגישה המוסרית של המפד"ל (מפלגה דתית-לאומית). הפירות המורעלים של שתי אידאולוגיות לאומניות אלה בולטים לעין של כל מי שמוכן לראותם. מבחינה כלכלית, ובהיעדר "צדק חברתי", ניתן להבחין בגידול עצום בעושרם של הטייקונים, בשחיתות שביחסי הון-שלטון-עיתון, ובהעמקה של ממדי העוני. ובמקביל, מבחינה לאומית, הימנעות מתהליך שלום המאיים על מתנחלי יהודה ושומרון, העצמת האיבה בין יהודים לערבים וסכנה של הידרדרות והפיכת המאבק בין ישראל לפלסטינים למלחמת דת עקובה מדם.

בקרוב, יעמוד הציבור הישראלי בפני בחירה גורלית – האם להמשיך להתבצר בעמדותיו ולהקצין אותן, או לשוב לתוואי הלאומי של יצחק רבין, ממשיכו של דוד בן-גוריון. הציבור החילוני חייב לבחור בין כסף לבין ערכים חברתיים של מחויבות הדדית ושותפות גורל. ואילו הציבור הדתי חייב לבחור בין פולחן וקורבנות "ועם לבדד ישכון", לבין המוסר שבין אדם לחברו, וטיפול יחס של כבוד לגר (מיעוט לאומי) ולעמי העולם.

קריאת תיגר על התפיסה השמרנית של ימין ושמאל

כדי להציג את דרך הטוב והחיים במיטבם ברצוני להפנות את הקורא למשנתו הישראלית של פרופ' אליעזר שביד, שהשקפתו ועמדותיו קוראות תיגר על התפיסה השמרנית של ימין ושמאל ומציגות בפני החברה הישראלית חזון אידאולוגי מרכזי. בכך, הוא מורה את הדרך להגשמת ייעודו של העם היהודי במדינת ישראל.

בקיאותו העצומה במקורות הקלאסיים ובמחשבת ישראל התגבשה לכלל הבנה ברורה **שנורמות הקיום של עם ישראל** – המתוארות בספרו בשם זה – מהוות את יסודותיה של חברה מתוקנת, הן שהתהוו ועוצבו לאורך ההיסטוריה של העם היהודי, והגיעו לידי מימוש (אף כי לא מושלם) בציונות התרבותית-חברתית. כזו היא, למשל, משנתו של א"ד גורדון (ראו ספרו של שביד **לביורו רעיונו של אהרון דוד גורדון מיסודו**), אשר השפיעה על מנהיגים ציונים חשובים וביניהם ברל כצנלסון ובאמצעותו גם על דוד בן-גוריון. משמע, ערכי החירות, הצדק, הסולידריות החברתית ורדיפת השלום – ראשיתם בחזונו של נביאי ישראל והם מתממשים ברוח הציונית-סוציאליסטית. רוח זו עיצבה את

אופייה של מגילת העצמאות אשר הציבה חזון לאומי למדינת ישראל הצעירה כמדינה סוציאל-דמוקרטית.

ספרו של שביד **המדינה היהודית במבחני הגשמתה – תחיית הציונות התרבותית** רוחנית הוא אוסף מאמרים אקטואליים המחדדים את חשיבותם של ערכי יסוד אלה גם כיום, ולנוכח האתגרים הניצבים מולנו (הציטוטים להלן הם מתוך ספר זה) כחברה ומתווים דרכי תיקון ברוחה המקורית של הציונות. בספריו קורא פרופסור שביד למחנה הציוני המרכזי להתעורר ולשוב מהקצוות האידאולוגיים המנוגדים אל המרכז הלאומי-דמוקרטי. נבוכי זמננו חשים בביור, במיוחד מאז מחאת קיץ 2011, שהאידאולוגיה השלטת במדינה משובשת לחלוטין. הסתירה, לכאורה, בין האתוס המסורתי לבין האתוס הדמוקרטי איננה אמיתית ואופיינית לאלה העוסקים במה ששונה ומפריד, ולא במה שמשותף ומחבר בין הערכים המסורתיים והדמוקרטיים. תפיסתו של שביד מביאה לחברה הישראלית המקוטבת בשורה אידאית מאחה, היוצרת מצע רעיוני לציבור המתון מבחינה לאומית מימין ומשמאל. רבים בישראל רואים את עצמם, בו-זמנית, כיהודים מבחינה לאומית ותרבותית, כציונים, וכבעלי השקפת עולם דמוקרטית. לציבור רחב זה המשתתף בדרמה של **"המדינה היהודית במבחני הגשמתה"**, הוא קורא לפעול יחדיו למען **"תחיית הציונות התרבותית-חברתית!"**

קיטוב חברתי

לטענת שביד, עצם הקמתה של המדינה והצלחותיה הרבות – בביסוס קיומה, בקליטת העלייה הגדולה, בפיתוח המשק, ואף הניצחון במלחמת ששת הימים – נזקפות לזכות החברה הישראלית הצעירה שנבנתה ברוח הסוציאל-דמוקרטית. אלא שהניצחון במלחמה יצר תחושת עוצמה מוגזמת וכוזבת בחברה הישראלית, כאילו ישראל היא מעצמה עשירה, כאילו תם העידן הציוני של הצורך במסירות הנפש. אופוריה זו, יצרה ההתייחסות אל המדינה כחייבת לספק למקופחים או למסורים למען הכלל, פיצוי על כך. במקביל, החלו אנשי הציונות הדתית-משיחית, מבית מדרשו של הרצי"ה (צבי יהודה) קוק, להתנחל בשטחי יהודה ושומרון, וכתגובה ערכית המתנגדת למעשיהם, החלה לצמוח הפוסט-ציונות. תהליך זה נמשך והתעצם לאחר מלחמת לבנון, אשר נתפסה על ידי רבים כמלחמת **"יש ברירה"**, בשונה ממלחמות קודמות, והעצימה את אותן עמדות שראו בציונות אידאולוגיה תוקפנית. ברם, עליית

האידאולוגיה הנאו־ליברלית הייתה הגורם העיקרי שהשפיע על התפנית הערכית־חברתית. במהפך הפוליטי בישראל נוצרה ברית בין פוליטיקאים מהימין, אקדמאים (בעיקר מתחומי הכלכלה, הסוציולוגיה, המשפט ועוד) ומובילי דעת קהל בתקשורת. בעיקרו של דבר, זוהי משנתו הכלכלית של מילטון פרידמן, אשר הצליח לשכנע בצדקתו בכירים באקדמיה ובמערכת הפוליטית באמריקה, והשקפתו הפכה לתאוריה המדעית המקובלת במערב. ברם, מה שנתפס, תחילה, כשיטה המבטיחה שפע כלכלי לכולם, התגלה כשיטה המגדילה את עושרם של מעטים, על חשבונם של רבים. ולכן, ארצות־הברית ומדינות רבות באירופה נמצאות במצב קשה מבחינה חברתית, ערכית וכלכלית, והתהליכים שהתרחשו בהן גרמו להתפלגות, לקיטוב חברתי ולמאבקים אלימים, להם היינו עדים גם בקיץ האחרון.

פרופ' שביד מותח ביקורת נוקבת על האידאולוגיה הנאו־קפיטליסטית בהסתמכו על תפיסת הרמב"ם את טבע האדם. לפי תפיסה זו, שמקורה בהשקפתו של אריסטו, קיים באדם מתח מובנה בין היותו חיה אגואיסטית לבין היותו חיה פוליטית בעלת מחויבת לחברה. מתח זה נפתר באמצעות ההכרה במדינה כארגון חברתי הגורם למידה מסוימת של רוע הכרחי, משום שהאדם הפרטי נאלץ לצמצם את דרישותיו כלפי זולתו, קרי, להתחשב בו. גישה זו באה לביטוי במדיניות הסוציאלי־דמוקרטית של מדינות אירופה, שניצחו במלחמת העולם השנייה, אך היא נשחקה בהדרגה, לאחר סיום המלחמה הקרה, ועם ההתפתחות המואצת של הטכנולוגיה השתלטה אידאולוגיה חדשה המטפחת את ההישגיות האישית־אנוכית. הערכים הנאו־קפיטליסטיים, המציבים את טובת הפרט במרכז, דחקו את ערכי הסולידריות החברתית, פגעו בברית המשפחתית והעצימו את הניכור בין הפרט לבין הציבור אליו הוא שייך. בכך הופר האיזון בין היחיד לכלל היחידים ונוצר מצב של אגואיזם מנוכר – "וישמן ישורון ויבעט".

אותה מדיניות ננקטה בתחום החינוך: בתי הספר הממלכתיים הפכו ממוסדות חינוך שתפקידם הוגדר כ"חברות תרבותי", על ידי הנחלת מורשת, פיתוח האישיות האוטונומית וניבוש זהותה הן כיחיד אנושי והן כבן לעמו, למוסדות העברה של ידע מקצועי פונקציונלי לצורכי המשק ולאינטרס ההצלחה הפרטית במושגים של רמת חיים וסטטוס (עמ' 39).

“פרשת המים” בתפיסת “מדינת כל אזרחיה”

המשבר הכלכלי העולמי של שנת 2008, חשף את העיוות בשיטה שבה החופש להתעשר הוא נחלתו של מיעוט בלבד, וזאת, על גבו של הציבור הרחב, עיוות המורגש תחילה בשכבות הנמוכות, ולאחר מכן, גם בשכבות הביניים, כפי שהוכיחה המחאה החברתית בקיץ 2011. השתלטות בעלי הכוח וקשרי “הון-שלטון-עיתון” מחלישים את הסולידריות החברתית. בנוסף, מונה שביד תוצאות נוספות הנובעות מאידאולוגיה זאת:

מוסר העבודה הירוד הנובע מאי־תגמול הולם תמורת עבודות רוויות עמל־כפיים מפרך. ייבוא “עובדים זרים” המועסקים בתנאי עבדות ואילו האזרחים המובטלים מעדיפים את דמי האבטלה על השכר המשפיל המשולם תמורתן; הפרת חוקי ההגנה על העובד מן התקופה הסוציאליסטית על־ידי השתלטות “חברות כוח אדם” (הגדרה פרסומאית ממוסחרת לסחר־עבדים) על שוק העבודה; צמצום עד כדי איפוס של הפנסיות והקצבאות לזקנים, לנכים, לחולים, למשפחות ברוכות ילדים שהן השריד האחרון מתקופת “מדינת הרווחה הסוציאליסטית”; עבירות הפוליטיקאים על החוקים המגבילים (למראית עין בלבד) את מעורבות ההון בשלטון, שהפכו לשגרה מובנת מאליה, כי על פי שיטת ה־“פריימריז” הממוסחרת לעומק אי־אפשר להיבחר בלעדיהן; ההונאה בפרסומת המסחרית המשדרת גסות־רוח, ותאוותנות בהמית; מיניות הפקרית ואלימה, הנובלת בהסתה לדבר עבירה; פריחת “העולם התחתון”; התגברות השפעת הסמים והפשיעה האלימה ברחוב, בבתי הספר ובמוסדות הבידור ההמוניים; והשחיתות החומרנית במנהיגות הכלכלית והפוליטית (עמ’ 25-26). וראו אספקטים נוספים בעמ’ 41, 55, 92 ו־139).

לטענת שביד, יחד עם התפיסה של כלכלת השוק הופיעה התפיסה הנאו־ליברלית של הדמוקרטיה הרואה במדינת ישראל את “מדינת כל אזרחיה”. יש לזכור, כי תפיסה זו לא הייתה קיימת עד לקו פרשת המים הפוליטי, לאחר מלחמת ששת הימים ב־1967. ההשקפה הציונית־דמוקרטית אשר נוסחה במגילת העצמאות והייתה מקובלת על כל הקשת הפוליטית דאז, הגדירה את מדינת ישראל כמדינת לאום דמוקרטית. זאת, בדומה למדינות אירופה – אנגליה, צרפת, דניה וכו’ – שגם הן מדינות לאומיות־דמוקרטיות. משמע,

שלטון העם, על ידי העם המעורה בתרבותו הלאומית, למען העם. כמובן, שהגישה הדמוקרטית מחייבת יחס של כבוד ומתן זכויות שוות למיעוטים. זאת, בשונה מההגדרה הנאו-ליברלית של הדמוקרטיה שלפיה החברה היא "תאגיד של אזרחים" נטולי זהות לאומית. השמאל הרדיקלי אימץ אף הוא את התפיסה הנאו-ליברלית של מדינת כל אזרחיה, בשונה מהשמאל הלאומי-ציוני.

שלושה יריבים רעיוניים

אם כן, הביקורת הסוציאל-דמוקרטית של שביד מופנית כלפי שלושה יריבים רעיוניים-קיומיים אשר שינו ומשנים את פני החברה הישראלית: הראשון – ההגמוניה הנאו-קפיטליסטית אשר חוללה לטענתו מהפכה חברתית בדרכי הטעיה ומובילה את החברה הישראלית לפירוקה הערכי-קיומי. היריבה השנייה היא הציונות הדתית-משיחית, אשר במאבקה על שלמות הארץ ויתרה על המוסר האנושי-תרבותי ועל החתירה לשלמות האדם, והיריב השלישי הוא השמאל הלא-ציוני, אשר בתגובה ללאומנות הימנית ויתר על הלאומיות הישראלית ושואף להקמת מדינה דו-לאומית של כל אזרחיה.

מהו, אם כן, החזון הישן-חדש שמציב שביד כאלטרנטיבה ראויה? נקודת מוצא להבנת משנתו של שביד היא חידוד ההבדל והשוני בין אידאולוגיות. מכיוון שאידאולוגיה שלטת, בדומה לאוויר, הנה "האקלים החברתי", אנו יכולים לחיות לפיה ולא להרגיש בכך. לפיכך, חשוב לעורר מודעות לקיומן של הבניות חברתיות-ערכיות המעצבות את האמונות והדעות שלנו, ובכך, גם את חיי היום-יום. לרבים בציבור החילוני נדמה כי החילוניות היא ליברלית, קרי, משוחררת מכבלים אידאולוגיים, בשונה מהאידאולוגיה החרדית או הציונית-דתית. אך כיוון שהמדיניות הכלכלית השלטת, כיום, מבוססת על אידאולוגיה נאו-קפיטליסטית, הרי שהיא משפיעה על טיפוח נטיות השגיות-אגוצנטריות של הפרט והציבור על חשבון המחויבות המאוזנת לכלל. לדוגמה, תכניות הריאליטי מסוג "הישרדות" או "האח הגדול".

לטענת שביד, ההבדל המהותי המבדיל בין השקפה נאו-ליברלית לבין אידאת החירות ההומאנית טמון במתח או ביחס שבין אגואיזם למוסריות. תפיסה מצמצמת של החירות גורסת כי משמעות מושג החירות הוא ש"אני יכול לעשות כל מה שבא לי במסגרת החוק". אך מה לגבי המרחב המוסרי ביחסים שבין אדם לחברו, מרחב הנורמות החברתיות? הרמב"ם מבחין בין השתעבדות

ליצרים האנוכיים – "לעשות מה שבא לי" – לבין אחריות תבונית לעצמך ולזולת. לעצמך, משמע, הימנעות מהרס עצמי, למשל, על ידי התמכרויות למיניהן, ולזולתך, משמע, מוסריות המגולמת, בין היתר, במצוות שבין אדם לחברו. בבחינת אין לך בן־חורין, אלא זה השולט ברוחו ונוהג באורח מוסרי כלפי חברו (ראו עמ' 143). מסקנה: חירות אמיתית כוללת בתוכה התייחסות צודקת כלפי הזולת – הילכו חירות וצדק יחדיו בלתי אם נועדו?!

רעיון הברית והאמנה החברתית של רוסו

לעומת הקפיטליזם המתמקד באידאת החירות האישית, תוך ויתור על הצדק החברתי, הרי שהסוציאלי־דמוקרטיה, מתמודדת עם המתח הפורה שבין חירות היחידים לבין הצדק החברתי (ראו עמ' 203–204). זו הייתה גם גישתן העקרונית של מפלגות השמאל עד למהפך הפוליטי שלאחר מלחמת ששת הימים. אלא שכיום, הבעיה היא שחלק ניכר מהשמאל איננו שמאל חברתי, ונשאר בעיקרו רק שמאל מדיני... יתר על כן, הפגיעה בצדק החברתי נושאת בחובה ויתור על מימוש הרעיון הדמוקרטי במלואו, והיא פוגעת באתוס היהודי. הכיצד? שילוב ערכי החירות, הצדק והאחוה הוא הנחת היסוד של הרעיון הדמוקרטי, המבוסס בעיקר על תורת האמנה החברתית של הוגה הדעות ז'אן ז'ק רוסו. רוסו נטל את עקרון האמנה החברתית מרעיון הברית המקראי, שלפיו נכרתה הברית בין עם ישראל לאלוהים במעמד הר סיני, והיא מחייבת את שני הצדדים זה לזה ואף יוצרת ברית בין בני ישראל לבין עצמם. אלוהים לא כפה את הברית, בני ישראל הבינו שהיא נכרתה לטובתם והם ערבים זה לפני זה, מחויבים לאחריות הדדית וכן ליחס הוגן כלפי הגר הגר עמם. בכך, הברית היא מימוש אידאל האחוה. החובה שבברית אינה רק אי־פגיעה באחר, אלא אחריות לאושרו של הזולת בבחינת "וחי אחיך עמך". ברית, כמו ברית הנישואין, מחייבת שכל זכות שלי היא למעשה מחויבות של זולתי כלפיי, וכל מחויבות שלו היא הזכות המוענקת לי ממנו. משמע, לאידאל החירות של כל הפרטים ולאידאל הצדק השוויוני ביניהם, מתווסף אידאל האחוה, שמשמעו זיקה בין כל התאים הבודדים השווים זה לזה וחיבורם לכלל רקמה חברתית. רעיון הברית העומד בבסיס הדמוקרטיה מחבר בין בני האדם לבין הישות הקיבוצית, הבוחרת את השלטון על פי רצונם. אילו נטלת ממנה את הצדק החברתי היית נותר רק עם הפורמליזם של הבחירות הדמוקרטיות.

עקרון האמנה החברתית של רוסו מושפע, כאמור, מהמקרא, וכך גם הדמוקרטיה האמריקאית. ההגות הפרוטסטנטית נצמדה אל הטקסט המקראי והסיקה ממנו תובנות פוליטיות. אלה שעיצבו את דמותה של הדמוקרטיה האמריקאית היו מדינות הצפון שהתנגדו לעבדות ודבקו ברעיון שהאדם נברא ב"צלם אלוהים". זאת, בשונה מהדמוקרטיה ביוון, שבה התקיימה עבדות.

המינימום הנורמטיבי לחיים משותפים

לכן, בשונה מתפיסה נפוצה המפרידה בין יהדות מימין לדמוקרטיה משמאל, קביעותיו של שביד מבליטות דווקא את הזיקה והקשר בין שתי מערכות ערכיות אלה. תובנות ערכיות אלה מכוונות אל הציבור המרכזי הרואה עצמו הן כיהודי מבחינה לאומית-תרבותית והן כדמוקרטי השייך לתרבות המערב. במילים אחרות, היהודי אינו קרוע בין מסורתו לבין תרבות המערב, שינקה ממנה. מלכתחילה, קיימת בנפשו אינטגרציה בין ערכי היסוד היהודיים-דמוקרטיים, של האיידאלים המשותפים החיוניים לחברה מתוקנת.

ומן הפרט אל הכלל. מה שנכון לגבי הפרט, קל וחומר נכון הוא לגבי הכלל, החברה הלאומית. **מדינת ישראל כמדינת הלאום היהודי נועדה להיות הן יהודית מבחינת תרבותה והן דמוקרטית מבחינת היותה שלטון העם היהודי.** לכן, הקביעה המרכזית במגילת העצמאות היא שמדינת ישראל "תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונם של נביאי ישראל".

מגילת העצמאות נוסחה ערב ההכרזה על הקמת מדינת ישראל ולנוכח הידיעה הוודאית שמיד אחריה תפרוץ מלחמה על עצמאותה וכי צבאות ערב יפלו לשטחה. באותה תקופה, היה היישוב מפולג בין חרדים לחילונים והרוויזיוניסטים פרשו, עוד קודם לכן, מההסתדרות הציונית ופעלו באופן עצמאי. כדי למנוע מלחמת אחים וכדי ללכד את כל חלקי היישוב עד כמה שאפשר, מגילת העצמאות מהווה בעצם את ההגדרה למינימום הנורמטיבי הדרוש כתנאי לקיום חיים משותפים, והיא כוללת את הנושאים שהוסכם עליהם, במיוחד את ערכי הליבה של הציונות, בהתאם לגישה הסוציאל-דמוקרטית. כאן המתח הפורה שבין חירות הפרט לבין הצדק והסולידריות החברתית. הווה אומר, מדינת ישראל שהוקמה על ידי דוד בן-גוריון ושותפיו להנהגה, ברוחה המקורית של הציונות, להבנתם, הציבה את חזון הסוציאל-דמוקרטיה כ"אני מאמין לאומי" של החברה במדינת ישראל.

זהו ההבדל בין העיקרון של "מדינת כל אזרחיה" אשר בה אין לך אחריות חיובית כלפי הזולת למעט אי הפגיעה, לבין רעיון הברית, היהודי והדמוקרטי, המחייב צדק חברתי. ברור כי מצב של אפליה, או פגיעה בזולת, אף אם איננה אסורה בחוק, פוגם קשות ביסודות היהדות והדמוקרטיה. על כן, ההשקפה הנאו-ליברלית וראיית החברה כמעין תאגיד אזרחי, כ"מדינת כל תושביה", הנה הסרת אתוס לאומי.

לסיכום, מה הם, אפוא, העקרונות האופרטיביים של המשטר הסוציאלי-דמוקרטי, לפי השקפתו של שביד?

א. טובת הכלל קודמת לטובת הפרט, עם שהכלל אחראי לכך שטובתו תהיה באמת טובת כל היחידים המרכיבים אותו; ב. הכלל הוא ישות קיבוצית אורגנית. לאום מבוסס על רציפות דורות, ציביליזציה ותרבות רוחנית משותפת; ג. האיזון בין טובת הכלל לטובת הפרט מושג על ידי אמנה חברתית שיסודה הוא ברית שמתנה את הזכויות בחובות ואת החובות בזכויות (עמ' 186).

לדעתו, גם היום, ברור לכל מי שחפץ במדינה יהודית, מבחינה לאומית ותרבותית, שהפתרון הפוליטי היחיד הוא "שתי מדינות לשני עמים". למעשה, עד מלחמת ששת הימים גם הרוויזיוניסטים לא תבעו לצאת למלחמה ולכבוש את ארץ-ישראל כולה. רק לאחר הניצחון באותה מלחמה, התגברה התחושה כי ישראל היא מעצמה, ומכאן הרעיון אודות ארץ-ישראל השלמה. לפיכך, יש לחזור ולחתור לפתרון של חלוקת הארץ, מתוך ידיעה שקשה לממשו במשך דור אחד בלבד. בינתיים צריך לשמור על האופציה הנ"ל ולא להתיישב ברחבי יהודה ושומרון במטרה לסכל אפשרות זו. שביד תומך בעמדתו הפוליטית של לובה אליאב, שהעלה רעיון זה בספרו **ארץ הצבי**. מן הראוי לשוב אל ההתחייבות הכלולה במגילת העצמאות, אל הושטת היד לשלום אל שכנינו ואל הרוח הסוציאלי-דמוקרטי אשר הובילה את המדינה בשנותיה היפות.

